

ГЛАВА IV

Национализмите в конфликт

Съществува един устойчив стереотип за Балканите като „барутен погреб“ на Европа. Националните конфликти между малките и алчни държавици са част от тази картина. Този образ е оформен в края на XIX и началото на XX в., и е „доказан“ от опита на Балканските войни и от убийството в Сараево през 1914 г. Този жесток исторически образ обаче, е до голяма степен незаслужен. Първата световна война започва с конфликт между Австро-Унгария и Сърбия, но той не се превръща в глобалното клане, което познаваме, заради народите от този регион. Освен това Югоизточна Европа е далеч назад в списъка с ужаси, извършени през XX в. Това, разбира се, не освобождава регионалните национализми от отговорността им в пораждаване на безполезни конфликти и ужасни престъпления.

Целта на този образователен пакет не е да илюстрира ужасите на националните конфликти в Югоизточна Европа. Всъщност сме се опитали да избегнем това и се съсредоточихме повече върху показването на аргументите и идеологиите, които на пръв поглед могат да изглеждат и оправдани, но в крайна сметка мотивират хората да предприемат насилствени действия. Смятаме, че критичното обсъждане на такива извори в часовете по история ще помогне на младите хора да станат зрели и отговорни граждани.

В тази глава наша цел беше и да покажем, че националните конфликти не траят вечно. Всъщност историческият опит на Югоизточна Европа, и в по-голяма степен на други европейски региони, ясно доказва, че конфликтите имат край, че националните предрасъдъци и омраза могат да бъдат заменени от по-позитивно отношение, и че един по-добър и по-сигурен свят може да възникне и вече възниква. Създаването на Европейския съюз и примера на френско-германските отношения през последните пет десетилетия са окуражаващи. Подобни подобрения могат да се видят и в част от Югоизточна Европа. Такава еволюция не означава непременно, че националната държава ще изчезне или ще стане ненужна. Въпреки всички очаквания, че тя ще изчезне, сега е очевидно, че тя ще остане главно действащо лице в европейската и световната политика, поне за продължителен период от време. Националната идентификация ще остане важна в рамките на нашия живот и еволюцията на националните държави ще влияе върху съществуването ни. Ето защо е от ключово значение да бъдем сигурни, че нашите национални държави се превръщат в подходяща рамка за общото ни бъдеще.

IVa. Идеологии, въввлечени в мобилизация за конфликт

IV–1. Национални предрасъдъци срещу германците в Хърватско (1866 г.)

Никога не бих могъл да обичам руса немкиня. Един път, за нещастие, срещнах един такъв германски ангел на вечния покой. Ние се обяснихме във взаимна любов, и сетне това немско момиче взе да свири за мен *Les cloches du monastere*³² [„Камбаната на манастира“] и аз започнах да се прозявам; после почна да чете

Bergruine [„Планински руини“] от Матесон и аз задряхах. Тя въздишаше, тази русокоска, по час и половина на ден, в течение на седем дни. На осмия ден вече не бях там. Обичам хърватската дяволица, с която мъжът може да се сбие, повече, отколкото бледната германка Луиза, апатична като топла лимонада.

Senoa, p. 164.

32. Произведение от френския композитор Луи Лефевюр-Вели (1817-1869).

 Какво мисли авторът за германските момичета? Вярно ли е то? Известни ли са ви други предрасъдъци за другите народи? За коя нация или социална група се отнасят повечето шеги във вашата общност? Според вас каква е ролята на стереотипите и предрасъдъците? Имат ли някакво реално основание?

IV–2. Спомените на д-р Риза Нур за отказа му да се ожени за чужденка (1910 г.)

Ние посещавахме парламента. По това време имах много предложения за брак. Една от кандидатките беше много красива и богата. Момичето, от своя страна, имаше огромно желание и правеше сериозни опити. Сърцето ми беше наклонно да се хлъзне към нея. Тя бе албанка. Само поради това не се ожених за нея. Казах: „Аз се нуждая от туркиня. Досега в семейството ми не сме имали никаква чужда кръв“.

Nur, p. 318.

 Как можете да обясните отношението на писателя? Какво мислите за решението му?

IV–3. Различия около гръцката Мегали идея – дискусия между професор Николаос Сариполос и крал Георги I (1877 г.)

[...] една държава със столица Константинопол, включваща под скиптър на Ваше величество, в добавка към Крит, Тесалия и Епир, Тракия, Македония, Черноморието до Требизонд [Трабзон], Мала Азия и всички егейски острови, без да пропуснем и моята собствена страна, Кипър...”

„Вие разширявате твърде много границите на Гърция”, прекъсна ме кралят.

Politis, p. 63.

 Николаос Сариполос (1817-1887), правен експерт, учен и професор в Атинския университет, описва в своите „Мемоари” дискусията, която имал с крал Георги I (1863-1913) през 1877 г., и в която разяснява своите възгледи относно териториите, за които претендира Гърция.

 Защо според вас кралят прекъсва дискусията? Какво възнамерява да обясни авторът на краля?

IV–4. Определяне на румънското национално пространство от историка Александру Д. Ксенопол (1888 г.)

Първият недостатък на нашето географско положение е, че в сравнение с латинските нации, които формират Западна Европа, подобно на континент, ние, източните латинци, сме като остров в океан от чужди народи.

И поради това, тъй като съдбата е пожелала да захвърли румънския народ на северния бряг на Дунава, той сега живее на обширна територия от 300 000 кв. км., почти толкова голяма, колкото цялата площ на Италия и повече от половината територия на Франция, затворена между три големи реки, които образуват триъгълна форма. Тези реки са Дунав на юг, Днестър като източна граница, и големият приток на Дунав, река Тиса, като западна граница. В този регион румънците образуват, почти навсякъде, компактен народ, който смята за свои и някои острови, извън горекананите граници.

Xenopol, I, p.43.

 Александру Д. Ксенопол (1847-1920) е един от водещите румънски учени в хуманитарната област в края на XIX в. Той публикува много изследвания на различни теми, но получава национално и европейско признание с приносите към румънската история и теорията на историята. Автор на първия многотомен синтез на румънската история.

 Как са представени румънската идентичност и румънското национално пространство? Смятате ли, че представянето на националното пространство има идеологически и политически цели? Познати ли са ви ситуации, когато няколко народа претендират за едни и същи територии? Дайте примери.

IV–5. Национални разделения в османския парламент (1908-1914)

Юнионистите [младотурците] в атаките си срещу нас твърдяха, че ние сме се обединили с нетурските и чуждите елементи, които са предатели на родината. Това бе изцяло в разрез с реалността и лъжа. Истина е, че в редовете на опозицията имаше турци, араби, албанци, гърци и арменци, но тези елементи съществуваха и сред юнионистите. Всъщност по-голямата част от тях бяха юнионисти [...], беше възможно да се изтласкат юнионистите със силна организация и

по законен път.

Арабите по това време имаха намерение да създадат арабска партия. Нужно беше тяхното намерение да се включи във Вавилонската кула и да бъде погълнато от нея. Вавилонската кула не е минус, тъй като юнионистите са също нещо подобно. Всъщност цялата страна е нещо подобно, така че какво може да се направи? Разбира се, и парламентът ще бъде такъв. Арабите си играят с много опасни националистически идеи. Ако се създаде прецедент, краят ще е ужасен. Ще стане като парламента в Австрия. Гърците също, макар и не открито, но вътрешно, подкрепят тази идея [...].

Аз лично съм готов да умра за тюркизма, но го пазя в тайна. Не говоря с никого за това. Ако го сторим [да говорим за турския национализъм] открито, останалите също ще имат законни основания да се изявяват открито. Това, на свой ред, означава разделянето на страната и нейното изчезване. Родината (ватан) се простира от Шкодра чак до Басра и Йемен. Има 72 и половина етнически елемента в нея. Тази ситуация е била най-слабата страна на Турция и най-голямата опасност, която я застрашава. Ето защо аз треперех при мисълта за създаване на национални партии. По това време Хюсеин Джахид, въпреки че самият той беше албанец, пишеше статии за „доминиращата нация” срещу гърците в „Танин”. Вярно е, че не споменаваше турците по име, но използването на термина „доминираща нация” не беше приемливо при един конституционен режим. Бях вбесен от идиотското отношение на този човек и казах: „Това той го прави нарочно или амбицията го е заслепила с дебелилото и черно перде на невежеството. Не е способен да види каква огромна вреда подготвя за държавата”. Всъщност говоренето за „доминираща нация” не беше правилно, тъй като страната се състоеше от много различни нации [миллет]. В противен случай няма да има конституционализъм.

Би било различно, ако Турция владееше тези области като колонии със специални закони. Тогава не биха могли да бъдат избирани за депутати. Но във всеки случай Турция не притежава тази власт. [...] Гърците наистина побеснях. Те бяха срещу доминиращата нация. Тези статии бяха като пламъци до кесия с барут. Той не е казал

това, той не може да е казал това [...]. Въпреки всичко, аз се опитах да събера опозиционните групи. Говорих с важните депутати. Арабите не искаха да се обединяват в обща партия. Абдалхамид Зохрауи оглави тази група. Бях приятел с Шукри Асали, депутат от Дамаск. Той бе наивна личност. Разкри идеите си пред мен. Не му попречих. Идеята му беше да основе Омаядска държава в Дамаск [...]. Заплаших тези араби: „ако основете арабска партия, ние ще основем турска партия и ще се обединим с юнионистите”. Те се уплашиха. Приеха идеята ми. Народната партия също не искаше да се присъедини поради подкрепата от Гюмюлджинели. Направих каквото можах и ги убедих.

Nur, pp. 328-332.

Как да разбираме проблемите, отразени в текста? Според вас какви идеологически промени и политически нагласи безпокоят и притесняват автора?

IV–6. Прокламации за антиколониялна борба от кипърските гърци (1955 г.)

А.

С Божията помощ, с вяра в нашата почтена борба, с подкрепата на целия елинизъм и с помощта на кипърците НИЕ ПОЕХМЕ БОРБАТА ЗА ОТХВЪРЛЯНЕ НА БРИТАНСКОТО ИГО, като вземаме за наш боен вик онзи, който нашите предци са ни предали като свещена клетва: СМЪРТ ИЛИ СВОБОДА.

БРАТЯ КИПЪРЦИ,

От дълбините на миналото всички онези, които прославиха гръцката история, като съхраниха свободата си, ни гледат: воините от Маратон и от Саламин, 300-та бойци на Леонид и бойците от епичната Албанска война. Борците от 1821 г. ни гледат, тези борци, които ни показаха, че освободението от игото на владетеля винаги се печели чрез национални държави [...]

Целият елинизъм гледа към нас и ни следи със загриженост, но също и с национална гордост. Нека отговорим с дела и покажем, че сме достойни за тях.

Време е да покажем на света, че международната дипломация е НЕСПРАВЕДЛИВА и в много случаи СТРАХЛИВА, и че кипърският дух е

смел. Ако нашите владетели откажат да ни върнат свободата, можем да си я поискаме с нашите собствени РЪЦЕ и с нашата собствена КРЪВ.

Нека покажем отново на света, че вратът на съвременния грък отказва да приеме ярема. Борбата ни ще е тежка. Владетелят има средства и е многочислен.

Ние притежаваме ДУХА. Ние имаме ПРАВОТО – на наша страна. Ето защо, НИЕ ЩЕ ПОБЕДИМ.

СВЕТОВНИ ДИПЛОМАТИ,

Погледнете делата си. Срамно е, че в двайсети век народът трябва да лее кръвта си за свобода, божествения дар, за който се бихме на ваша страна и за който, поне така твърдите, се бихте срещу нацизма и фашизма.

ГЪРЦИ,

Където и да сте, чуйте нашия зов:

НАПРЕД! ВСИЧКИ ЗАЕДНО ЗА СВОБОДАТА НА КИПЪР. [...]

ВОДАЧЪТ
ДИГЕНИС

Grivas-Dighenis, p.34.

Б.
ПЪРВИ АПРИЛ

СТАНЕТЕ, ЧЕДА НА ГЪРЦИЯ, ЗА ДА ОСВОБОДИМ СТРАНАТА.

Шепа обсадени хора срещу една империя с 500 милиона поданици, въоръжени с техните ДУШИ и придружени от ВЯРАТА, нанася отекващи удари върху могъщия Голиат, който разполага с материалната сила. Това е борба за СПРАВЕДЛИВОСТ, която поражда МОРАЛНИ СИЛИ и вдъхновява

най-благородните идеали, срещу НЕСПРАВЕДЛИВОСТТА и насилието. [...]

Ние спечелихме моралната победа. Една империя е разклатена и унижена. Кипър, непознат на мнозина, дори и сред дипломатите, днес е на международната сцена, неудобство за англоамериканците и карцином за англичаните. Всички либерални народи са на наша страна. [...]

Ерата на капитулациите отмина. Отмина времето на живот за сметка на малките и безсилните. Днес СПРАВЕДЛИВОСТТА И МОРАЛНОСТТА ще надделаят. Нито долният англо-американски съюз, нито пък англо-турското тайно споразумение – принудителното творение на двама ловки опортюнисти – могат да ни победят.

Parageorgiou, pp. 138-139.

Двете прокламации са издадени от полковник (по-късно генерал) Георгиос Гривас-Дигенис (1898-1974). След служба в гръцката армия той се завръща в Кипър, за да оглави ЕОКА, и започва партизански действия срещу британците с крайна цел освобождение на Кипър от колониалното управление и обединение с Гърция. За резултата от тази борба вижте също текст I-42.

Как лидерът на кипърското движение оправдава борбата за освобождение? Знаете ли за други антиколониални движения през 50-те години на XX в.? Сравнете с текстове I-9 и I-24. Каква е целта на прокламацията по принцип? Вземете лист хартия и го разделете на три колони. За всеки текст отговорете на следните въпроси, като имате предвид, че прокламацията е преди всичко акт на комуникация. Кой я е написал? До кого е адресирана? Кога е създадена и при какви обстоятелства? Запишете аргументите, използвани за оправдание на борбата за освобождение. Какво забелязвате? Смятате ли, че дадена прокламация трябва да спазва определени риторични правила, за да постигне целите си?

IVb. Конкретни конфликти

IV-7. Стиепан Радич, „Искаме наша хърватска страна в рамките на югославското единство” (1918 г.)

С вас [кралствата Сърбия и Черна гора] искаме да имаме единна външна международна държавна граница, [...] но, в добавка, искаме да задържим нашата вътрешна хърватска държавна

граница извън това, по следните причини:

Първо, ние хърватите, искаме да сме сигурни, че на нашите селски хора са дадени пълните им права, според нашите специфични условия и нужди. [...]

Второ, ние, хърватите, също така искаме да организираме страната си не само на селска,

но и на славянска основа, например като заменим немския с чешкия език и като опитаме да пренесем и разпространим всички чешки наредби и закони, които са добри за нас. Вие, напротив, пренасяте наредби и закони от чуждия (макар и по-прогресивен свят); но ние няма да спорим с вас безплодно и да оставаме вечно малцинство по всички въпроси.

Трето, ние, хърватите, имаме намерението да организираме обществения си живот въз основа на християнството и хуманността на Уилсън, така че да оставим настрана всяка омраза и отмъщение, а вие, братя сърби, напротив, поради големите си страдания [...] и отчитайки своя героизъм, смятате себе си за първата нация не само сред славяните, но и в целия свят. Оценяваме вашия героизъм, но тази ваша гордост може да се превърне в голямо препятствие пред усвояването на полезното от всеки, най-вече от славянските нации.

Radić, p. 211.

Стиепан Радич (1871-1928) – политически лидер на Хърватската селска партия, е водещият хърватски политик след Първата световна война. Убит в парламента в Белград заради противопоставянето му на сръбската доминация в политиката. Пише тази статия веднага след разпадането на Австро-Унгария и в навечерието на обединението на южнославянските страни през 1918 г.

Защо Радич иска хърватска независимост („в рамките на югославското единство“)? Дали той се обявява в полза на независимостта на всяка цена? Какво мислите за идеологията му (селска република, славизъм)? Дали тези идеи представляват и днес значителен интерес?

IV–8. Заявление на сърбите, хърватите и бошнаците (1943 г.)

Днес народите на Босна и Херцеговина, чрез техния единствен политически представител, Държавният антифашистки съвет на Босна и Херцеговина, искат тяхната страната, която не е само сръбска, хърватска или мюсюлманска, да бъде свободна и единна Босна и Херцеговина, в която ще бъдат осигурени пълно равенство и равнопоставеност. Народите на Босна и Херцего-

вина искат да участват наравно с другите народи в изграждането на национална, демократична, федеративна Югославия.

Čolaković, p.17.

Какво мнение е изразено в текста относно характера на държавата?

IV-9. Решение на Великото народно събрание (Събранието в Подгорица) от 13 ноември 1918 г.

Сръбският народ в Черна гора е обединен по кръв, език и стремежи, религия и обичаи, с народа, живеещ в Сърбия и другите области [...] Предвид всичко това, Сръбското велико народно събрание в Черна гора реши:

1. Крал Никола I Петрович-Негош и династията му да бъдат свалени от черногорския трон;
2. Черна гора се обединява в една, единна държава с братска Сърбия под властта на династията Караджорджевичи и така, обединени, те влизат в общото Отечество на нашата триединна нация на сърбите, хърватите и словенците.

Dimitrije Dimo Vujović, pp. 226-228.

IV-10. Адрес на черногорския делегат Анто Гвозденович³³ до Съвета на десетте на Парижката мирна конференция от 5 март 1919 г.

Не сме съгласни Черна гора да става сръбска провинция, управлявана от владетел, който не е избран от нас и който не е местен. Ние се обявяваме за мощна съпротива на нашата страна срещу наглата и унижителна анексия! [...] Ние не сме против конфедерация на южнославянските страни, в която всички, които влязат, ще запазят своята пълна и цялостна автономия. [...] Претендираме за правото, признато на всички хора: правото да решаваме сами съдбата си. За да упражним това право, трябва да се сложи край на управлението на терора и деспотизма, под което страната ни стана така болезнена. Сърбите незабавно трябва да напуснат черногорската територия под ваш надзор [...]. Тогава Черна гора най-накрая ще може да обяви свободното исканията

33. Анто Гвозденович (1854-1935) е генерал от черногорската, френската и руската армии. Емигрира, заедно с крал Никола I Петрович, в началото на 1916 г. Назначен е за първи дипломатически представител на Черна гора във Вашингтон през 1918 г. През 1922 г. е последният министър-председател на черногорското правителство в изгнание.

си чрез законния си парламент.

Šerbo Rastoder, p. 84

IV–11. Декларация на първото заседание на Антифашисткото събрание за народно освобождение на Македония (АСНОМ, 1944 г.)

Декларация на АСНОМ за основните права на гражданите на демократична Македония:

1. Всички граждани на федеративната демократична македонска държава са равни пред закона, без оглед на тяхната националност, пол, раса и религия.
2. Националните малцинства имат всички права на свободен национален живот.
3. На всеки гражданин е гарантирана сигурността на личността и имуществото му, правото му на собственост и частна инициатива в икономическия живот.
4. На всеки гражданин се гарантира свобода на религията и съвестта.
5. На всички граждани се гарантира свобода на словото, печата, събранията и сдружаването.
6. Изборното право на демократична Македония ще се упражнява чрез тайно гласуване въз основа на общо, равно, пряко и лично изборно право.
7. Правото да бъде избран във всички изборни органи на народното управление принадлежи на всеки гражданин от мъжки и женски пол над 18-годишна възраст, който не е обект на съдебно разследване. Докато трае борбата за народно освобождение и по решение на АСНОМ може да има отмяна на принципа за тайно и пряко гласуване. Недееспособни лица, а също и лица, обвинени, че са против интересите на борбата за народно освобождение, са лишени от правата по точка 5 и 6 на тази декларация.
8. Задължение и чест е за всеки дееспособен гражданин, без оглед на националност и вяра, да участва като войник в рамките на народно-освободителната армия и партизанските единици.
9. Всички фашистки и профашистки действия са забранени, защото те са против свободата и независимостта на братската общност на народите на Югославия.
10. На всеки гражданин е гарантирано правото да обжалва решенията на правителствените органи по начин, предписан от закона. Всеки гражданин

има правото да апелира и да подава жалби пред всички държавни органи.

11. Народното правителство ще предприеме мерки за ликвидиране на неграмотността и за издигане на народната култура, а също и за осигуряване на свободен достъп до образование.

В манастира „Свети Прохор Пчински“, на Илинден, 2 август 1944 г.

Македониум, с. 119-120.

Декларацията за основните права на гражданите на народнодемократична Македония е издадена от първото събрание на АСНОМ на 2 август 1944 г.

Това събрание, доминирано от комунистите, е политическия орган на партизанското движение, сражавало се с немските и българските войски в Македония. То поставя основата за автономната македонска федеративна единица в рамките на проектираната обща югославска държава на равноправни народи. В това си качество, събраниято е очевидно формиращият момент на бъдещата независима македонска държава. Партизанските лидери нарочно избират деня за обявяване на македонската държава – 2 август, Илинден, ден на Илинденското въстание от 1903 г. По този начин е създадена митологията за „Втория Илинден“, като се подчертава приемствеността във въоръжената борба. Много от тези важни демократични членове обаче си остават просто прокламации, тъй като, в крайна сметка, в Югославия – и в Народна Република Македония в нейните рамки – се налага тоталитарна политическа система от комунистически тип.

IV–12. Трудностите на антиколониалната борба в Кипър (1955-1959), анализирани от лидера на ЕОКА, Георгиос Гривас (Дигенис)

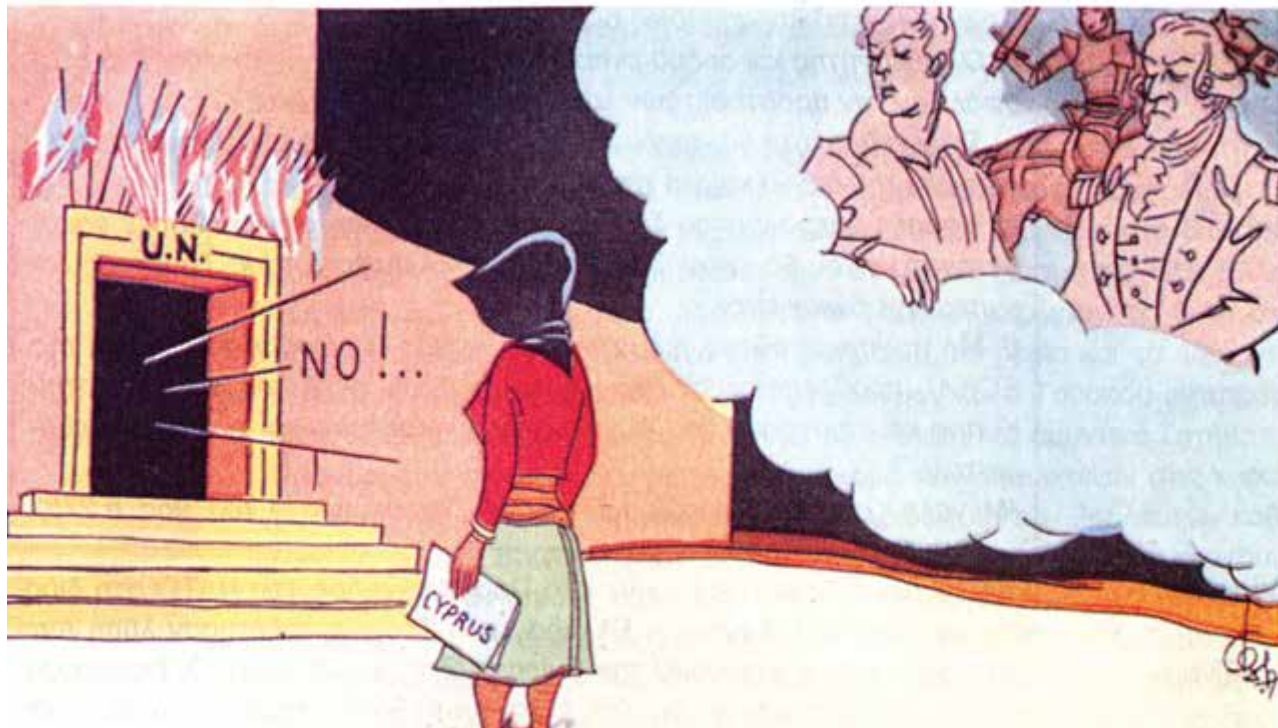
Съществуваха много мощни играчи, които поставяха препятствия по моя път. Те бяха: а) англичаните, със заплахите, които си служеха, и ограничителните мерки, които налагаха на младежите чрез контрола си върху началното образование; б) родителите, които се бояха за живота на децата си; в) учителите, поради загрижеността си за ефекта върху дисциплината в училище и образованието на техните ученици; г) комунистите, които искаха да привлекат младите хора на своя страна изключително в интерес на партията; е) някои хора на власт, които не разбираха от каква полза ще бъдат младите, и особено учениците, в борбата за освобождение, която прие формата на въоръжен конфликт.

Grivas-Digenis, pp. 38-39.

? Анализирайте всеки аргумент, който лидерът на антиколониалната борба посочва като препятствие пред организирането на борбата. Какво е отношението във вашето общество към въвличането на младежите в политиката? (Помислете за семейството, учителите, приятелите и обществото като цяло). Според вас до каква степен младите хора трябва да се ангажират с политика? А какво мислите за участието им във въоръжени конфликти?

? **Превод:**
 Вашингтон, лорд Байрон и Жана д'Арк: „И така, всичките ли ни борби бяха напразни?“

► **И 29. Апели на Кипър до Обединените нации (50-те години на XX в.)**

Карикатура от Ph. Demetriades, in *Istoria tis Kyprou*, p.243.

По време на антиколониалната борба, гръцките правителства, представляващи кипърската гръцка общност, внасят четири апела до ООН за правото на самоопределение на Кипър. Апелът от 1958 г. променя искането от самоопределение към независимост.

? Защо тези три личности са подбрани от автора? Кои нации представляват те? Кои борби имат предвид?

IV-13. Възгледите на кипърско-гръцката лява партия (АКЕЛ³⁴), 1955 г.

От време на време, ЕОКА и Дигенис бърборят странни и чудати неща според американския кореспондент, който ги „интервюира“. Кореспондентът също твърди, че Дигенис бил трениран за командос от англичаните. Затова в последното съобщение на ЕОКА, разпространено от атинска радиостанция, Дигенис заяви, че ако ООН откаже да разследва въпроса с Кипър, то киприотите „ще взривят острова, като го превърнат в холокост и като запалят себе си и британците“. С това заявление ЕОКА, Дигенис и техните привърженици

34. АКЕЛ – Anorthotiko Komma Ergazomenou Laou (Прогресивна партия на трудовия народ).

признават няколко важни за отбелязване факта:

1) Въпросът за Кипър зависи от ООН. Тогава какво е значението на свирепите думи и нервността, която създават около тези неща? Те признават, че тяхна цел не е да накарат носовете на англичаните да кървят.

2) Затова, след като Кипърският въпрос зависи от ООН, защо ЕОКА признава, че тяхното изоставяне от атиняните, които били „поробени“ от чужденци, бе открит и презрян предателски акт?

3) В ООН, както стана и миналата година, американците ни изоставиха и предадоха, докато СССР гласува за нас. Не е ли отново престъпно, че ние останахме залепнали като стриди към тези, които ни предават и ни продават, предлагайки ни военни бази?

4) Понеже, както признава ЕОКА, Кипърският проблем ще бъде решен от ООН, не е ли очевидно, че най-добрата защита ще бъде посредством обединеното присъствие на целия кипърски народ, срещу което, обаче, ЕОКА се бори?

Всичко гореказано сочи, че ЕОКА, при най-добър сценарий, е политически подведена, и в резултат на това действа авантюристично. Вярваме, че решението на Кипърския проблем се намира предимно в единството и в борбата на кипърския народ и Гърция. Това е главната и основна грижа, а всичко останало ще последва. Масовата политическа стачка на 24 август в Кипър, която бе агресивна демонстрация на единството на народа, доказа, че патриотите са на правилния път. Нека хората продължат по-решително борбата за единство и битката за националните си права. И победата ще бъде тяхна, въпреки и против цялата съпротива, опозиция и опити за разделение.

Вестник *New Democrat*, 7 август 1955, in Sp. Parageorgiou, AKEL.

ЕОКА – Ethniki Enosis Kyprion Agoniston (Национална организация на кипърските борци) е тайна дясна организация, която води антиколониалната борба в Кипър между 1955 и 1959 г. Целта на ЕОКА да обедини Кипър с Гърция изключва кипърските турци, чието ръководство избира да си сътрудничи с британците. Тайната турско-кипърска организация, водена от турски армейски офицери, наречена „Волкан“ и преименувана на „ТМТ“ (Турски сили за отбрана) през 1958 г., също така е създадена с цел да поддържа съществуващото статукво. Дясната ориентация на ЕОКА води до сблъсъци с кипърско-гръцката левица, предимно привърженици на АКЕЛ – партия, която спечелва много от изборите за местни органи на властта в предходните десетилетия, единствените избори, разрешени от британската администрация.

IV–14. Кипърските турци срещу ЕОКА, 1960 г.

ТЕРОРИСТИЧНАТА БОРБА НА КИПЪРСКИТЕ ГЪРЦИ ПРОДЪЛЖАВА.

Пет трупа за десет дни!

Макариос³⁵ трябва да осъди тези действия. Намеренията на ЕОКА станаха ясни по категоричен начин: населението трябва да бъде сплашено и терористичната кампания ще продължи с пълна сила. Няма съмнение, че който планира това, ще срещне същите последствия.

Терористичната организация ЕОКА отново подхвана своята смъртоносна кампания през първите месеци на републиката. Тези терористични действия бяха спрели след Цюрихските и Лондонските споразумения.

Операцията на бойците от ЕОКА, които се сражават за обединението на Кипър с Гърция, бе най-напред насочена с груб тон към убийства и сплашване, а после постепенно към Еносис („обединение“). ЕОКА очевидно организира своята терористична кампания, за да постигне целите си, заедно с твърдения относно нуждата от обединение и сътрудничество между кипърските гърци. Без изключение и без колебание всеки грък, който е против ЕОКА, предава я и не вярва в нейните

35. Макариос III (1913-1977) учи в Кипър, Атина и Бостън, и се завръща в Кипър през 1948 г. След смъртта на Макариос II, става най-младият архиепископ на Кипър (1950 г.) – на 37-годишна възраст. Осъден е на изгнание на Сейшелските острови от британците (1956-1957). Избран е за първи президент на независимата Република Кипър (изборите на 13 декември 1959 г.) и през 1961 г. прави младата република член на Движението на необвързаните държави. На 15 юли 1974 г. преврат, подготвен от гръцката военна хунта, сваля Макариос, който бяга и се установява в Лондон. След турските нахлувания от 20 юли и 15 август, и след подялбата на острова, Макариос се завръща в Кипър през декември 1974 г. и умира на 3 август 1977 г.

велики амбиции, трябва да бъде надупчен от нейните куршуми и, както в миналото, да бъде запален, отвлечен и измъчван. Турската общност никога няма да забрави действията, насочени срещу нея, а също и терористичните операции, които понесе от страна на тази организация, целяща да осъществи грандиозните си амбиции. От тази гледна точка, турците в Кипър разбират много добре важноста и истинската цел на тези терористични операции.

Кипърските турци ще отговорят на тези операции, които не са добър знак за бъдещето на Република Кипър, със силна неприязън. Макариос трябва да осъди действията на терористите, които избраха смъртта и страха. Постът, който е заел, изисква това.

 Вестник *Nasak*³⁶, 73, 7 октомври 1960 г. След първите насилия между двете общности през 1958 г., по време на британското управление, започват преговори между Анкара и Атина, които водят до Цюрихските/Лондонските споразумения от 1959 г. На тяхна основа е създадена Република Кипър през 1960 г., като независима държава под гаранциите на Великобритания, Гърция и Турция. Британските стратегически интереси са осигурени с две суверенни бази на острова, а присъствието на Гърция и Турция – чрез разполагането на контингенти от 950 гръцки и 650 турски войници. Кипърските гърци са разделени в отношението си към споразуменията, докато кипърските турци подкрепят конституцията, която не е подложена на референдум. Двете общности се обвиняват взаимно в съхраняване на оръжейни складове и в създаване на неофициални въоръжени банди: в един случай, преди обявяването на независимостта, британците успяват да заловят кораба „Дениз“, който превозва оръжие на острова. След две години нарастващо напрежение, през декември 1963 г., сериозна конституционна криза създава атмосфера, в която избухват яростни сблъсъци между двете общности, и кипърските турци се отделят. Впоследствие, през януари 1964 г., е прокарана разделителна линия, позната като Зелената линия, която пресича Никозия. През 1963-1964 г. започва значително разместване на население, предимно на кипърски турци. Все пак, около 50 процента от кипърските турци продължават да живеят сред кипърските гърци до юли 1974 г. Тогава е извършен преврат от гръцката военна хунта срещу международно признатото правителство. При последвалата турска военна интервенция 165 000 кипърски гърци остават без дом пред настъпващата турска армия. Загиналите са много повече, отколкото в предишните събития. През 1975 г. британското

правителство позволява на 8000 кипърски турци, които се укриват в неговите суверенни бази, да преминат в зоната под турски контрол. Това засилва процеса на реално разделение между общностите, които до 1958 г. са интегрирани в приблизително равни пропорции из острова. Кипърските гърци и кипърските турци са разделени и много от тях стават бежанци.

 Сравнете текстовете IV–12, IV–13 и IV–14 и опитайте да разберете трите различни представени позиции. Позовете се също на текстовете I–42 и IV–6.

IV–15. Целите на „Хърватската пролет“ от началото на 70-те години на XX в. в спомените на писателя Владо Готовац

Който влиза в затвора невинен няма какво да очаква. Може само да чака [...].

Представявах мечтата за хърватска държавност; тази мечта трябва да се реализира, така че можем да я оставим настрана и да продължим с общата си съдба на света. Защото за мене държавата не е нищо друго, а неизбежното зло. Нищо по-различно няма и в случая с хърватската държава. Но това трябва да се осъществи като вътрешен въпрос! Само тогава, това дълготрайно желание ще изчезне [...], и тогава ще започнем да мечтаем други мечти – мечти, насочени срещу нея [държавата].

Gotovac, pp. 129, 159.

 В края на 60-те години на XX в. начело на Хърватско са относително млади комунистически управници – Савка Дабчевич-Кучар и Мико Трипало. Те се опитват да постигнат по-голяма степен на независимост за републиката в рамките на Югославия. Също така обявяват някои демократични свободи, но в границите на съществуващото комунистическо управление. Популярното име на това движение е „Хърватска пролет“, а по-непопулярното – „Движението на масите“. Движението има много последователи, особено студенти. То приключва в началото на 70-те години. Дабчевич-Кучар и Трипало са отстранени с решение на Тито. Много хора, които подкрепят движението, особено интелектуалци, са затворени. Един от тях е писателят Владо Готовац. Той прекарва четири години в прочутия затвор на Стара Градишка.

36. Наджак („Секира“) е седмичник, излизал от 1959 до 1963 г. Негов издател е Рауф Денкташ, амбициозен националист, политик от 50-те години на XX в. насетне, който подкрепя „турската същност“ на кипърските турци. Той се противопоставя на по-умерената политика на първия вицепрезидент на Република Кипър, Фазъл Кючук, и е избран за президент на Турската

Какво има предвид авторът с думите „за мене държавата не е нищо друго, освен неизбежно зло“? Какво мислите за парадокса, че един враг на всяка държавност е затворен затова, че се бори за хърватска държава? Дали националната държава е необходим етап в елиминирането на държавата по принцип?

IV–16. Меморандумът на Сръбската академия на науките и изкуствата (САНУ, 1986 г.)

В Югославия цари дълбока загриженост поради стагнацията на социалното развитие, икономическите трудности, нарастващото социално напрежение и откритите междуетнически сблъсъци. Сериозна криза е обхванала не само политическата и икономическата арена, но и цялата система на закона и реда в Югославия. Безделието и безотговорността на работното място, корупцията и непотизмът, липсата на доверие и незачитането на закона, бюрократичното своеволие, увеличаващото се недоверие между хората и нарастващата арогантност на личния и групов егоизъм се превърнаха в ежедневни явления.

В резултат на това, ударът срещу моралните ценности и срещу репутацията на водещите обществени институции, липсата на вяра в компетентността на вземащите решения, разпространената апатия и огорчение сред обществеността и създадоха отчуждение към всички опорни точки и символи на закона и реда. Обективното проучване на югославската реалност показва, че настоящата криза може да приключи със социален шок с непредвидими последици, включително такива катастрофични събития като разпадането на югославската държава. Никой не може да си затваря очите пред онова, което се случва и би могло да се случи [...].

[В комунистическа Югославия] решението на националния въпрос беше формулирано и развито теоретически от Сперанс (Кардел) в книгата му „Razor slovenskoga narodnoga vpršanja“ („Развитието на словенския национален въпрос“). Двете най-развити републики, които постигнаха своите национални програми с тази Конституция, сега са най-горещи защитници на съществуващата система. Благодарение на политическата позиция на техните лидери в центровете на политическата власт, те задържаха (и преди, и след решителните години през шестото десетилетие на XX в.),

инициативата по всички въпроси, отнасящи се до политическата и икономическата система. Те моделираха социалната и икономическата структура на Югославия така, че да съвпадне с техните собствени желания и нужди. [...]

Като се имат предвид съществуващите форми на национална дискриминация, днешна Югославия не може да бъде смятана за демократична държава. [...]

Югославия е разглеждана по-малко като общност от граждани, нации и националности, които всички са равни пред закона, а повече като общност на осем равноправни територии. Но дори този вариант на равноправието не се отнася до Сърбия, поради специалната ѝ законова и политическа позиция, отразяваща тенденцията за поставяне на сръбската нация под постоянен надзор. Водещият принцип зад тази политика е бил „слаба Сърбия, силна Югославия“, и това се превърна във влиятелна умствена нагласа: ако бързият икономически растеж бъде позволен на сърбите, които са най-голямата нация, това би създавало заплахата за останалите народи на Югославия. И така, използват се всички възможности, за да се поставят препятствия на пътя на тяхното икономическо развитие и политическа консолидация. Едно от най-сериозните подобни препятствия е настоящето неопределено конституционно положение на Сърбия, пълно с толкова вътрешни конфликти. [...]

Отношенията между Сърбия и провинциите не могат да бъдат сведени само, и дори единствено, до формална законова интерпретация на две конституции. Това е предимно въпрос на сръбската нация и на нейната държава. Нация, която е получила държавността си след дълга и кървава борба, която е постигнала гражданска демокрация и е загубила два и половина милиона свои сънародници в две световни войни, преминала през опита да има бюрократично конструирана партийна комисия, която да определи, че след четири десетилетия в нова Югославия, самата е осъдена да няма своя собствена държава. Трудно е да си представим по-горчиво историческо поражение в мирно време. [...]

Въпросът за положението на сръбския народ получава сериозна тежест от факта, че значителен брой сърби живеят извън Сърбия, по-

специално извън същинска Сърбия, и че техният брой е по-голям, отколкото общата численост на някои други нации. Според преброяването от 1981 г., 24 процента от сръбския народ (1 958 000) живее извън границите на Социалистическа Република Сърбия, което е доста повече от броя на словенците, албанците, македонците, и взето отделно – почти колкото броя на мюсюлманите. [...] Пълният национален и културен интегритет на сръбския народ е негово историческо и демократично право, без значение в коя република или провинция може да обитава. [...]

Промяната на конституцията е неизбежна, за да бъдат удовлетворени законните интереси на Сърбия. Автономните провинции трябва да станат истински интегрални части от Република Сърбия, като им се даде ниво на автономия, което няма да разруши целостта на републиката и ще й даде възможност да действа в общия интерес на по-широката общност. Неудобният въпрос за сръбската държавност не е единственият недостатък, който трябва да бъде коригиран от конституционните поправки.

Конституцията от 1974 г. превърна Югославия в много нестабилна държавна общност, склонна да разглежда алтернативи, различни от югославската, което стана ясно от последните изявления на публични личности в Словения, и от по-ранни позиции, заемани от македонски политици. Такива съображения и фрагментиране доведоха до положението Югославия да бъде заплашена от продължаваща корозия. Сръбската нация не може покорно да очаква бъдещето в такова състояние на несигурност. Затова всички народи в рамките на Югославия трябва да получат възможност да изразят своите искания и намерения. Сърбия тогава ще може да заяви и определи своите собствени национални интереси.

[...] Ако сръбската нация в рамките на Сърбия не участва на равна нога в цялостния процес на вземане на решения и тяхното прилагане, Югославия не би могла да бъде силна, и самото ѝ съществуване, като демократична, социалистическа общност, ще бъде поставено под въпрос. Един цял период в развитието на югославската общност и на Сърбия е очевидно приключил с исторически изхабена идеология, обща стагнация и все по-очевиден регрес в икономическата,

политическата, моралната и културната сфера. Такава ситуация императивно изисква дълбока и отлично обмислена, рационално обоснована и решително приложена реформа на цялостната управленска структура и социална организация на Югославската общност от нации, бърза и благоприятна интеграция в съвременния свят чрез социалната демокрация [...].

<http://www.haverford.edu/relg/sells/reports/memorandumSANU.html>

Меморандумът на САНУ е критикуван (особено извън Сърбия), че е политическа платформа на сръбския национализъм, и заради войните, които започват и са водени в последното десетилетие на ХХ в. от Слободан Милошевич. Възприема се като програма, развила идеята за създаване на Великосръбска държава, и като искане за ревизия на вътрешните републикански граници; като преувеличение на проблемите на сърбите в Хърватско, Босна и Косово, чрез сравнението между статута на сърбите в Югославия през 80-те години с онзи, който имали по време на фашистката окупация и усташкото управление. Авторите отричат, че меморандумът по някакъв начин е бил програма, като твърдят, че той е работен документ, подхвърлен на обществото, за да послужи за дискредитация на сръбския интелектуален елит.

Опитайте се да си обясните защо в текста се твърди, че Тито се опитал да ограничи сръбското влияние в комунистическа Югославия? Предопределено ли е това от опита с напреженията, породени от пансръбската политика в междувоенния период? Справедливо ли е негодуванието на членовете на Сръбската академия? Според онова, което знаете, споделена ли е тяхната позиция от представителите на другите югославски републики?

IV–17. Позицията на един словенец във връзка с езиковия проблем в комунистическа Югославия (1987 г.)

Отношенията в Югославия щяха да бъдат със сигурност идеални, ако словенците знаеха сръбохърватски, даже дори сръбски и хърватски, като отделни езици, ако е възможно също и македонски; ако сърбите и хърватите знаеха словенски и македонски; и ако македонците знаеха един или два езика в добавка към своя. На практика словенците се опитват да поддържат такава връзка. Например, словенските деца учат сръбохърватски език в началното училище като

задължителен предмет.

Сърбите и хърватите обаче, обикновено не учат словенски език в началното училище. Това означава, че ние несъзнателно се придържаме към принципа [за равноправието на езиците] едностранно. Словенският е второкласен език в Югославия, факт, който е потвърден и от най-повърхностното изследване на ситуацията и за който има хиляди анекдоти. Сърбите и хърватите са наясно, че знанието на словенски език не е стриктна необходимост за тях.

Контактите им със словенците показват, че в повечето случаи словенците искат да говорят с тях на родния им език. Представям си хърватин или сърбин, обхванат от мисълта, че трябва да учи словенски, който си задава твърде логичния въпрос: „Защо трябва да уча словенски, когато мога да използвам това време, за да науча език, който може да бъде използван за нещо много по-спешно, което ме притиска в ежедневието и от което зависи моето благоденствие и напредък?“. Мнозина словенци, особено онези, които работят на федерална служба, смятат, че владеенето на сърбохърватски език е тяхно морално задължение. С надеждата, че с примера си ще убедят другите граждани, че те трябва да учат словенски. Мисля, че това мнение е погрешно и че в крайна сметка и словенците ще се запитат, подобно на останалите: „Защо трябва да уча сърбохърватски, ако мога да използвам това време да науча някой много по-важен език? Защо словенците, вместо сърбохърватски, да не учат английски, немски или руски?“.

Отговорът се крие в страха, който е бил характерен за словенците в течение на хиляди години. Представете си словенец, в чужбина, в дипломатическа делегация или в армията. Внезапно той установява, че е напълно сам пред група от сърбохърватскоезични представители на страната. Единственото възможно заключение е, че той седи пред [представители] на сърбохърватскоезична страна, а не пред индивидуалните представители на сръбската или хърватската нация. Езиковият въпрос става въпрос на патриотизъм и дори в крайна сметка на измяна. [...].

И сега възниква един от най-важните въпроси: как е възможно да говориш лице в лице с държавата, ако си обхванат от страх? Всеки е

имал подобни преживявания. Пред командира, пред управителя, пред строгия учител – рано или късно, вие може само да заеквате. Словенците заекват на югославски език. Единствено в къщи могат да говорят свободно, в семейството и пред институциите в своята република.

По този начин принципът, който гласи, че хората в многонационалните държави стават равноправни, ако знаят два или повече езика, се оказва спорен. Той може да бъде прилаган по едностранчив маниер и дори това негово едностранчиво прилагане не е освободено от вътрешни противоречия. Казвайки това, ние също така казваме, че Югославия не е страна на равноправни народи и езици, и че, като имаме предвид практическата страна, не би могла и да стане такава. Езиковият проблем [...] не означава, че словенският национален въпрос започва с езиковия въпрос.

Stokes, p.283-284.

Какво мислите за неудовлетвореността на словенеца във връзка с асиметрията в отношенията в привидно равноправната федеративна Югославия? Могло ли е да се намери практическо решение на този проблем?

IV–18. Майската декларация на Словенската демократична асоциация (1989 г.)

Подписалите тази декларация правят следното изявление:

1. Искаме да живеем в суверенна държава на словенската нация.
2. Като суверенна държава искаме да имаме възможност да взимаме самостоятелно решения за всякакви сдружения с южнославянски или други нации в реформирана Европа.

С оглед на историческите стремления за политическа независимост на словенската нация, словенската държава може да бъде основана на:

- зачитане на човешките права и свободи;
- демокрация, включваща политически плурализъм;
- социален ред, който ще гарантира духовно и материално благосъстояние в съответствие с реалните условия и с човешките ресурси на гражданите на Словения.

Repe, p.198.

Майската декларация от 1989 г. е издадена на 8 май 1989 г. от първата опозиционна партия Словенска демократична звезда (Словенска демократична асоциация), която спечелва изборите през 1990 г., като част от обединение с други опозиционни партии в коалицията Демос. Майската декларация е подписана и от други опозиционни партии и групи.

IV–19. Футбол и национализъм – хърватски фен си припомня пътуването за срещата „Партизан” - Белград срещу „Динамо” - Загреб (1989 г.)

Има слухове, че ни очакват, че са ни приготовили „топло” посрещане в Белград. Атмосферата се нажежаваше, тъй като уискито и конякът намаляваха, а нашето настроение растеше. Вагонът бе подложен на акустичен терор: „Цялата група е от Загреб, а кръвта ѝ е синя и бяла!”. Чувах се и национални песни, в крайна сметка това бе пътуване до Белград, и в тези експлозивни времена присъствието на двама твърде толерантни полицаи не ни попречи да пеем песен, която доскоро беше немислимо да се пее публично: „Ще умра за „Динамо”, както Стиепан Радич умря за хърватите!”.

Можеше да се усети атмосферата, която придобиваше национален заряд, и всичко беше свързано с „Динамо”, Загреб, Хърватско, така че, когато запитахме един 22-годишен студент по икономика от богатата фамилия, защо е тръгнал към Белград, след като там е опасно и му е казано да си стои у дома, бъдещият икономист отвърна: „Пътуваме, защото обичаме нашия единствен истински загребски клуб, за наше удовлетворение” [...].

Бяхме близо до стадиона и можеше да се чуе шумът от трибуните, а доминиращият купол на храма „Свети Сава” блестеше над върховете на този колос на „Партизан”. Южната страна беше изпълнена с „гробари” или както там се казват, пълно със знамена, в емоционален делириум. Викове от „Партизан”: „Партизан, Партизан, истинският отбор, Слободан Милошевич се гордее с тебе!”. Но обидите не хвърчаха в такива размери, с каквито бяхме свикнали в онези последни няколко години.

www.badblueboys.hr

Идентичностите често пъти се изразяват чрез подкрепата на определени спортни отбори. В общества, където откритата изява на националните чувства е забранена, както беше случаят и с комунистическа Югославия, привързаността към определени футболни отбори е средство за изразяване на определена национална идентичност. От четирите най-силни футболни клубове в Югославия, два са от Хърватско и два от Сърбия. „Лошите сини момчета” подкрепят „Динамо” - Загреб, „Торсида” са фенове на „Хайдук” - Сплит, „Делиите” – фенове на „Цървена звезда” - Белград и „Гробарите” – на „Партизан” - Белград. Боевете между футболни фенове стават все по-ожесточени в годините преди разпадането на Югославия и кулминират през 1990 г. по повод на мач между „Динамо”-Загреб и „Цървена звезда” - Белград.

Според вас защо футболът става толкова важен като средство за изразяване на националната идентичност? Защо феновете се позовават на Стиепан Радич и Слободан Милошевич?

Опишете националните конфликти на съвременни футболни шампионати. Според вас дали футболните клубове могат да изразяват идентичности, различни от националните или локалните, които могат да бъдат също толкова несъвместими? Открийте примери от страната си.

IV–20. Писателката Дубравка Угрешич осъжда разделенията и войните през 90-те години на ХХ в.

Дали някога съм се запитвала до каква степен съм продукт на дългогодишната работа на системата, в която съм живяла, и до каква степен на самата себе си? И сега съм никоя, само бройка без идентичност, анонимна човешка плът в ръцете на военачалниците, нали така? Защото те, военачалниците, решават от мое име без да ме питат, в коя държава ще живея, на какъв език ще пиша, към коя култура ще принадлежа; те решават дали ще дадат или вземат живота на онези, които са ми най-близки, моите приятели; дали да разрушат или не моите градове; и ще решават за промяната на името на улицата ми. Те изличават миналото ми и определят бъдещето ми [...].

Ugresić, p.121.

Дубравка Угрешич (род. 1949 г.) е добре известна авторка на романи, която напуска Хърватско през 1993 г. поради несъгласие с преобладаващото обществено мнение по въпросите на войната и националното единство.

❓ Какви са чувствата, изразени от авторката? Как политическите промени са повлияли върху живота на обикновените хора? Мислят ли политиките за начините, по които техните решения биха могли да засегнат живота на хората? В този контекст можем ли да смятаме политическата пропаганда за начин политиките да убедят обикновените хора, че политиката им е правилна?

IV–21. Връзката между хърватския и сръбския език – мнението на хърватския езиковед Степан Бабич (2003 г.)

Когато изследваме хърватския и сръбския езиков стандарт, лесно можем да определим техните разлики. Можем да теоретизираме значително за това, но по-добре да се придържаме този път към темата. Нека дадем един очевиден пример. Когато сменяме радиостанциите, чуваме различни езици и знаем кой е, сякаш знаем езика. Така идентифицираме италиански, френски, испански, руски [...]. По същия начин ние определяме разликите между сръбския и хърватския език. Когато чуем по радиостанция А: „Danas je 30. kolovoza. Meteorolozi najavljuju lijepo i vedro vrijeme” („Днес е 30 август, метеоролозите съобщават за хубаво и ясно време”), знаем, че това е хърватски, а когато чуем по радиостанция Б: „Danas je 30. avgusta. Meteorolozi najavljuju lero i vedro vreme”, знаем, че това е сръбски.

www.fokus-tjednik.hr

През XIX в. стандартните литературни „национални” езици възникват от различни диалекти, говорени в различни региони и подрегиони. В случая с хърватите, езиковедите от XIX в. избират щокавския диалект от трите главни диалекта – щокавски, кайкавски и чакавски – за основа на общия стандартен език. Този диалект е най-близък до сръбския и на практика става основа и на сръбския стандартен език.

По време на комунистическа Югославия (1945-1991) стандартният език е често пъти наричан сърбохърватски (или хърватскосръбски) и често се твърди, че всъщност сърбите и хърватите говорят на общ език, но просто използват различни азбуки. По време на разпадането на Югославия и образуването на новите национални държави надделява идеята че хърватският и сръбският са два напълно различни езика, а някои хора даже твърдят, че съществува отделен босненски език.

❓ Какво е реалното мнение на езиковеда Бабич за хърватско-сръбския езиков спор? Погледнете по-внимателно двата цитата. Какво мислите за конкретните разлики в двете изречения? Дали те оправдават твърдението, че трябва да се справяме с два различни езика?

IV–22. Реакции по повод прожектирането в Хърватско на сръбски филм с хърватски субтитри (1999 г.)

„Vežite se, polećemo” („Затегнете коланите, излитаме”), казва героят от екрана и отдолу е написано: „Vežite se, polijećemo”. Точно. После: „Beograd, jesen 1991” („Белград, есента на 1991”) се появява на екрана на латиница и отдолу с латински субтитри се обяснява: „Beograd, jesen 1991”. Киното полудява. Смях, сълзи на радост и ентузиазизирано пляскане по коленете, а още не е минала първата минута от филма. Без съмнение, това е най-откаченото постижение в историята на киното; може да бъде сравнено с началото на американските неми комедии. Разбира се, това е „Рани и субтитри”, първият сръбски филм в официалното и суверенно хърватско киноразпространение. [...] всичко останало е вече легенда.

Jukić, in *Feral Tribune*, 707, 5 април 1999 г.

❓ Какво е заключението ви относно хърватско-сръбския езиков проблем? Защо той е важен за националната идентичност? Дали въпросът за езика е само за езиковедите, или и неспециалисти също имат право да се занимават с него? Защо проблемът с хърватско-сръбския език е довел до смешни ситуации?

IV–23. Раздвоената идентичност на млада жена от Хърватско

Не обичам загубенци. Аутсайдери и хора, които трябва да се усмихват. И да са учтиви. Нито пък харесвам сърбите в Хърватско. Когато казват „Бабич”, винаги добавят „от Корчула”. А не са от Корчула, а от Далматинска Загора. От някакви ш---и гори, където Бабич е нещо друго. Окей, има и хървати Бабич. Но хърватинът Бабич никога не ти обяснява. И не добавя „от Корчула”. [...]

Все пак някои хора са сърби и те се чувстват сърби. Смятат, че е нормално да си сърбин. Знаете как е. Майката сръбкиня, дядото заровен в сръбското гробище в Бенковац, където сред

високите треви нещо е написано на кирилица върху надгробния му камък, те си имат техния семеен патрон, ден на светеца, свещениците им са космати и могат да се женят...

И когато се роди малко сръбче, го наричат Алимпие, или Сава, или Танасие. И малкото сръбско момче, и сръбското момиче Лепосава знаят, че са сърби по рождение. Всичко им е ясно. Те може понякога да кажат, че са „от Корчула“, но знаят, че не са оттам. Схващаш ли? Но в моя случай, проблемът е, че аз не съм сръбкиня. Но трябва да добавям „от Корчула“. Не съм сръбкиня! Сега в тази минута бих станала с удоволствие и бих кръстна в тъмнината: „Не съм сръбкиня!“

Rudan, pp. 14-15.

Текстът е фрагмент от романа „Ухо, гърло, нож“ от Ведрана Рудан (р. 1949 г.), писателка, журналист и брокер на недвижими имоти. Основният персонаж е Тонка Бабич, дете на майка хърватка и баща сърбин.

Опишете идентичностните проблеми на Тонка Бабич. Какви са националните чувства на Тонка? Как си обяснявате, че „хърватинът Бабич“ не трябва да дава допълнителна информация за произхода си, но „сърбинът Бабич“ трябва да го направи? Чували ли сте за подобни ситуации на раздвоена идентичност в страната ви?

IVc. Преодоляване на национализма?

IV–24. Мирко Ковач за национализма, 2011 г.

Смятам, че разбрах какво е нацията и какви са проблемите, свързани с нея, едва когато почувствах някакъв срам. Убийствата, изнасилванията, изстребленията в името на дадена нация са достатъчни да се откажеш от принадлежността си към нея, тъй като не се присъединяваме към нация, така както влизаме в партия, нито пък е решаващо нашето желание; поради това аз направих всичко възможно да се дистанцирам от тази си принадлежност. Идентичността е нещо друго, тя е приемлива, тя може да бъде разнообразна, орязана... За мен моралът стои по-високо от нацията... Двадесети век беше душевноболен. Всичките наши малки народи играха важна роля в тази лудост. Боя се, че тази „патологична енергия“ не се е променила... Тя трябва да бъде контролирана, и знам, че е трудно, но затова имаме политика, интелигенция, програми, целящи да я ограничат в допустими рамки.

www.portalanalitika.me/drustvo/tema/32789-ovdje-joma-patoloke-energije-.html

Мирко Ковач (роден в Петровичи край Никшич, Черна гора, 1938 г.). Черногорски, сръбски и хърватски писател. Един от най-популярните и влиятелни автори в страните от бивша Югославия. Известен с антивоенните си и антинационалистически възгледи.

IV–25. Общо рамково споразумение за мир в Босна и Херцеговина (1995 г.)

Република Босна и Херцеговина, Република Хърватия и Федеративна Република Югославия („Страните”),

Като признават необходимостта от всеотстранно споразумение за слагане на край на трагичния конфликт в региона,

Като желаят да допринесат за този край, и да подкрепят траен мир и стабилност,

Като потвърждават обвързаността си с Договорените основни принципи, публикувани на 8 септември 1995 г., Последвалите договорени основни принципи, публикувани на 26 септември 1995 г., и споразуменията за прекратяване на огъня от 14 септември и 5 октомври 1995 г.,

Като отбелязват споразумението от 29

август 1995 г., което дава пълномощия на делегацията на Федеративна Република Югославия да подпише, от името на Република Сръбска, онези части от мирния план, които я засягат, със задължението за изпълнение на постигнатото споразумение – стриктно и последователно, се съгласиха за следното:

Член I.

Страните ще осъществяват отношенията си в съответствие с принципите, установени в Хартата на ООН, а също и в Заключителния акт от Хелзинки, и в други документи на Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа. В частност, Страните ще уважават взаимно и изцяло суверенната равнопоставеност на всяка една, ще уреждат споровете с мирни средства и ще се въздържат от всякакви действия, чрез заплаха или употреба на сила, или другояче, срещу териториалната цялост или политическата независимост на Босна и Херцеговина, или която и да е друга държава.

Член II

Страните приветстват и гарантират споразуменията, сключени по военните аспекти на мирното споразумение и аспектите по регионалната стабилизация, както са установени в Споразуменията в Анекс 1-А и Анекс 1-Б. Страните ще зачитат изцяло и ще подкрепят изпълнението на задълженията, поети в Анекс 1-А, и ще се съобразяват изцяло със задълженията си, както са посочени в Анекс 1-Б.

Член III

Страните приветстват и гарантират споразуменията, сключени относно граничната демаркация между двете единици, Федерацията Босна и Херцеговина и Република Сръбска, както са постановени в Споразумението, в Анекс 2. Страните ще зачитат напълно и ще подкрепят изпълнението на задълженията, посочени там.

Член IV

Страните приветстват и гарантират програмата за избори в Босна и Херцеговина, както са установени в Анекс 3. Страните ще зачитат изцяло и ще подкрепят изпълнението на тази програма.

Член V

Страните приветстват и гарантират споразуменията, сключени във връзка с Конституцията на Босна и Херцеговина, както са установени в Анекс 4. Страните ще зачитат изцяло и ще подкрепят изпълнението на поетите там задължения.

Член VI

Страните приветстват и гарантират споразуменията, сключени във връзка със създаването на арбитражен съд, Комисия по човешките права, Комисия за бежанците и изселените лица, Комисия за съхраняване на националните паметници, и Обществени корпорации на Босна и Херцеговина, както са постановени в Споразуменията, в Анекси 5-9. Страните ще зачитат изцяло и ще подкрепят изпълнението на задълженията, поети в тях.

Член VII

Като признават, че съблюдаването на човешките права и защитата на бежанците и изселените лица са от жизнена необходимост за постигане на траен мир, Страните се съгласиха и ще се съобразяват изцяло с разпоредбите относно човешките права, постановени в Глава Първа на Споразумението, в Анекс 6, а също и с предписанията относно бежанците и разместените лица, постановени в Глава Първа на Споразумението, в Анекс 7.

Член VIII

Страните приветстват и гарантират мерките, направени във връзка с прилагането на това мирно споразумение, включително в частност онези, които се отнасят до гражданското (невоенно) прилагане, както е постановено в Споразумението, в Анекс 10, и до международната полицейска целева част, както е постановено в Споразуменията, в Анекс 11. Страните ще зачитат изцяло и ще подкрепят изпълнението на задълженията, посочени там.

Член IX

Страните ще си сътрудничат изцяло с всички организации, включени в прилагането на това мирно споразумение, така както е описано в Анексите към това Споразумение, или които са оторизирани по друг начин от Съвета за сигурност на Обединените нации, съгласно задълженията на всички Страни да сътрудничат в разследването и преследването на военните престъпления и други нарушения на международното хуманитарно право.

Член X

Федеративна република Югославия и Република Босна и Херцеговина се признават взаимно като суверенни независими държави в рамките на международните си граници. По-нататъшните аспекти на взаимното им признаване ще бъдат предмет на последващи дискусии.

Член XI

Споразумението ще влезе в сила след ПОДПИС-ВАНЕТО му в Париж, на този 14 ден от месец декември 1995 г., на босненски, хърватски, английски и сръбски език, като всеки текст е еднакво автентичен.

http://www.ohr.int/dpa/default.asp?content_id=379

Мирното споразумение, което слага край на Босненската война от 1992-1995 г. е договорено в Дейтън (САЩ), но финалният акт е подписан в Париж, с представителите на Специалния преговарящ на Европейския съюз, а също и с представители на Франция, Германия, Русия, Обединеното кралство и Съединените американски щати, като свидетели. Повечето от конкретните предписания на споразумението са детайлизирани в 12-те анекса.

IV–26. Договор между Република Унгария и Румъния за разбирателство, сътрудничество и добросъседски отношения (1996 г.)

Член 1

(1) Република Унгария и Румъния (оттук нататък наричани „Договарящите се Страни“) ще градят своите отношения въз основа на доверие, сътрудничество и взаимно уважение. [...]

Член 3

(1) Договарящите се Страни потвърждават, че в своите взаимоотношения ще се въздържат от употреба или заплахата с употреба на сила срещу териториалната цялост или политическата независимост на другата Договаряща се Страна, а също и от всякакви действия, които са несъвместими с целите на Обединените нации и Заключителния акт от Хелзинки. Също така, ще се въздържат от подкрепата на подобни действия и няма да позволяват на трета страна да използва територията им за провеждане на подобни акции срещу другата Договаряща се Страна.

(2) Договарящите се Страни ще уреждат всички спорове, възникнали помежду им, изключително с мирни средства.

Член 4

Договарящите се Страни потвърждават, че в съответствие с принципите и нормите на международното право и с принципите на Заключителния акт от Хелзинки, ще зачитат ненакърнимостта на общата си граница и териториалната цялост на другата Страна. Те освен това потвърждават, че нямат териториални

претенции една към друга и че няма да повдигат такива претенции в бъдеще.

Член 5

(1) Договарящите се Страни ще установят, с оглед постигането на целите на този Договор, подходяща рамка за сътрудничество във всички области от взаимен интерес. [...]

Член 7

(1) Договарящите се Страни ще разширят своите отношения и сътрудничество в международните организации, включително регионалните и субрегионалните организации. Ще подкрепят взаимните усилия, целящи интеграцията в Европейския съюз, НАТО, и в Западноевропейския съюз. [...]

Член 14

Договарящите се Страни ще подкрепят климата на толерантност и разбирателство между гражданите си от различен произход по отношение на етнос, религия, култура и език. Те осъждат ксенофобията и всякакъв род прояви, основани на расова, етническа или религиозна омраза, дискриминация и предразсъдъци, и ще предприемат ефективни мерки, за да предотвратят всякакви подобни действия.

Член 15

(1) а) За регулирането на правата и задълженията на лица, принадлежащи към националните малцинства, живеещи на техните територии, Договарящите се Страни обещава да прилагат Рамковата конвенция на Съвета на Европа за защита на националните малцинства, ако в техните национални законодателства няма по-благоприятни разпоредби относно правата на лицата, принадлежащи към националните малцинства.

б) Без предразсъдъци по отношение на предходния параграф, Договарящите се Страни ще изпълняват, с цел защита и развитие на етническата, културната, езиковата и религиозната идентичност на унгарското малцинство в Румъния и на румънското малцинство в Унгария, като законови задължения, предписанията, определящи правата на лицата, принадлежащи към тези малцинства, както са регламентирани в документите на Обединените нации, Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа и Съвета на Европа, изброени в Анекс към този Договор.

[...]

Член 19

(1) Договарящите се Страни ще подкрепят и улесняват преките контакти между гражданите си.

(2) Договарящите се Страни ще разширят своите консулски отношения и ще облекчат преминаването на границите и митническия контрол, включително и чрез отварянето на нови гранични пунктове за преминаване, и разширяването на съществуващите до предела на възможното, за да бъде улеснено движението на стоки и хора. Те ще сключат съответните споразумения с тази цел.

<http://www.htmh.hu/dokumentumok/asz-ro-e.htm>

 Избройте основните разпоредби относно сигурността и проблемите на „високата политика“ в румънско-унгарския договор от 1996 г. Включени ли са клаузи, свързани с живота на обикновените хора? Какво мислите за последните клаузи? Справедливи ли са те?

IV–27. Оценки, основани на личния опит в отношенията между румънците и унгарците в районите със смесено население (2001 г.)

	Съществува конфликт	Съществува сътрудничество	Не е важен проблем и няма отговор
Етнически румънци (общо)	3%	20%	77%
Етнически румънци, живеещи в Трансилвания	5%	46%	49%
Етнически унгарци	6%	70%	24%

http://www.intercultural.ro/carti/interculturalitate_detaliu_capitol2-1.html#mirceakivu

 Какви заключения може да направим от резултатите от това допитване до общественото мнение? Какво мислите за факта, че хората, живеещи в смесените райони в Трансилвания, смятат, в по-голяма степен, отколкото е средната за страната (което включва предимно хора от по-отдалечени краища на Румъния), че отношенията между румънците и унгарците са добри?

IV–28. Охридското рамково споразумение, което сложи край на въоръжения конфликт в Република Македония (2001 г.)

Следващите точки обхващат една договорена рамка за осигуряване на бъдещето на македонската демокрацията в Македония и позволяваща развитието на по-тесни и по-интегрирани отношения между Република Македония и Евроатлантическата общност. Този Рамков договор ще подкрепи мирното и хармонично развитие на гражданско общество, като същевременно зачита етническата идентичност и интересите на всички македонски граждани.

Основни принципи:

1.1. Употребата на сила в преследването на политически цели се отхвърля напълно и безусловно. Само мирните политически решения могат да осигурят стабилно и демократично бъдеще за Македония.

1.2. Суверенитетът и териториалната цялост на Македония, а също и унитарният характер на държавата, са ненакърними и трябва да бъдат запазени. Не съществуват териториални решения на етническите проблеми.

1.3. Мултиетническият характер на македонското общество трябва да бъде запазен и отразен в обществения живот.

1.4. Една модерна демократична държава, в естествения ход на развитието и съзряването си, трябва постоянно да създава условия, чрез които Конституцията ѝ да посреща напълно нуждите на всичките ѝ граждани и да покрива най-високите международни стандарти, които на свой ред продължават да се развиват.

1.5. Развитието на местното самоуправление има основна роля за насърчаване на участието на гражданите в демократичния живот и за напредъка

в зачитането на идентичността на общностите.

faq.macedonia.org/politics/framework_agreement.pdf

Рамковото споразумение слага край, с международно посредничество, на въоръжения конфликт в Република Македония. Подписано от македонския президент и от лидерите на всички големи политически партии, споразумението предвижда въвеждането на серия от конституционни поправки и конкретни законодателни промени за защита на правата на албанците и на другите малцинства. В резултат на Рамковото споразумение, страната тръгва по пътя на превръщането си в държава на гражданите, като подчертава по този начин мултиетническия и мултикултурния си характер.

IV–29. Спортът като средство за преодоляване на национализма – кипърски гърци подкрепят местен турско-кипърски футболен отбор (2003 г.)

Може да се каже още нещо за Афания. Селото има футболен отбор, играещ в първа дивизия на севера, опасно близо до дъното на класирането в лигата, и който следващата година може да изпадне във втора дивизия. След няколко дни ще играе много важен мач, който ще определи дали трябва да остане в първа дивизия или не. Кипърските гърци от Афания, които са бегълци от 29 години, решиха, че ще отидат масово да подкрепят своите съселяни и ще викат за тях в тази решаваща среща. Те дори дадоха обява в кипърската гръцка преса, като подканяха всеки кипърски грък от Афания да отиде...

Report, 46, p.27.

Какъв вид солидарност изразява този текст? Сравнете го с текст IV–19. Какво забелязвате?

IV–30. Две мнения относно отварянето на Зелената линия между гръцката и турската част на Кипър (23 април 2003 г.)

А. ОЦЕНКАТА НА НИКОС АНАСТАСИУ, ПУБЛИКУВАНА В ИНТЕРНЕТ

Нищо няма да е същото след вчера. Повече от 2000 кипърски турци и повече от 1000 кипърски гърци прекосиха от едната страна на другата, докато много политици само гледаха, без

да могат да осъзнаят в своята тясна „вселена“ огромните размери на случващото се. За пръв път от 1974 г., същите хора, които наложиха тези ограничения върху нас, започнаха да ги вдигат. Кипърските гърци и кипърските турци отидоха от едната страна на другата, като ходеха, където си искаха, посещаваха градовете и селата си, намираха скъпи, отдавна изгубени приятели, без никакви полици да ги следват и да ги разпитват.

Навсякъде, където отидоха, имаше радост, поздравления с добре дошли, смях и сълзи от щастие. Да, навсякъде! Гражданите наистина са преди политиките. Разбира се, това което става, не е трайното политическо решение, което е нужно. Но е мощен катализатор за това решение.

Report, 46, p.26.

Б. ТУРСКИ УЧИТЕЛ ОТ ФАМАГУСТА ОПИСВА ПОСЕЩЕНИЕТО НА КИПЪРСКО ГРЪЦКО СЕМЕЙСТВО (2003 г.)

Днес имаме една двойка гости от другата страна. Изглеждаше че, като мнозина други гърци и турци [от Кипър], те искаха да използват възможността да посетят местата, където са родени и са прекарвали част от живота си. Искаха да усетят радостта от това да са на неразделения остров и да споделят емоциите, които винаги са били живи в сърцата им.

Не дойдоха у дома, но колата им спря точно на ъгъла, очевидно търсейки адреса на улицата, на която отдавна беше дадено ново име. Но обитателите на квартала веднага си спомниха старото име, улица „Моцарт“. Съпругата ми и аз случайно бяхме на портата. [...] Жената, Елени, чието име научихме по-късно, каза: „Тук, в една вилчка, живееше баба ми; само исках да дойда и да видя тази вилчка. Споменът за нея е още жив в паметта ми. Баба ми ме водеше тук и играех под дърветата. Тук имаше две палмови дървета“. [...]

Годините бяха безмилостни, вилчката се беше срутила поради липсата на грижи. Но палмовото дърво беше все още там. [...]

Поканихме ги у дома. [...] Като кипърци, каквито сме, не ни отне повече от минута, за да се опознаем.

Тогава Елени ни разказа историята си. [...] „Чух новините по радиото. Барикадите ще бъдат вдигнати, и аз изпитах горещо желание да дойда и да видя виличката на баба. Имам прекрасни спомени за нея. Помолих лекарите да ми разрешат, да ме пуснат да посетя къщата на баба ми. [...]

Той [Николас] обясни: „Гледах вашите демонстрации. Гласовете и виковете на народа: „Ирини“, „Мир за всички кипърци“, „Кипър е дом и за турците, и за гърците“, думите още отекват в ушите ми“. Той продължи: „Не мога да крия повече чувствата си. Аз плаках, плаках за всички нас. Плаках и псувах всички онези, които разделиха кипърците. Ние не заслужавахме това“.

Последните му думи ще горят завинаги като пламък в сърцето ми.

Report, 46, p.25.

? Какво отношение на обикновените хора към политиката и политиките отразяват текстовете? Коментирайте твърдението на Николас: „Ние не заслужавахме това“. Могат

? ли обикновените хора да играят роля за преодоляване на национализма? По какъв начин? Известни ли са ви други примери за разделени страни или градове в Европа през XX в.?

► **И 30. Разграничителната Зелена линия, разделяща Никозия (2003 г.)**

? **Заклучителен въпрос:**

Ако в миналото национализмът е бил укрепван чрез образователни средства, можете ли да помислите за начин за намаляване на националните противоречия в бъдеще?